

XVII. Asır Bursa Evleri (Bursa Şer'iye Sicillerine Göre)

M. Asım YEDİYILDIZ
Yard.Doç.Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Bu çalışmada Bursa Şer'iye Sicilleri esas alınarak Bursa evinin fiziki yapısı başta olmak üzere bazı husûsiyetlerine temas edilmiştir. Bu dönemde gerek şehir, gerekse kırsal kesimdeki evler için menzil tabiri kullanılmıştır. Fakat bu bütün evlerin aynı tip olduğunu göstermemektedir. Bunların bir kısmı konak tipi evler olup iki ana bölümden meydana gelmekteydi.

Résumé

Dans le siècle du XVIIème, les maisons de Brousse (Selon les registres de Brousse)

Dans cette recherche, Nous avons étudié certains propriétés physiques des maisons de Brousse selon les registres de Brousse (Şer'iye Sicills). Pour raconter la maison de Brousse, la vocable de « menzil » avait été user à cette époque. Cettes maisons n'avaient pas fait selon un model. Autre model avait été « Konak » qui a deux parts.

Anahtar kelimeler : Bursa, ev, konak, menzil.

Les vocables : Bursa, maison, résidence (grand maison)

Osmanlı dönemi Bursa evi üzerinde, mimârî yönü hariç, şimdiye kadar pek ciddi bir çalışma yapıldığı söylenemez.¹ Biz, bu makalemizde, Bursa Şer'îye Sicillerinden ev satışlarına ilişkin bazı belgeleri değerlendirecek ve böylece Bursa evlerinin fizikî tasvirini yapmaya çalışacağız. Söz konusu belgeler, evlerin fizikî özelliklerinden başka, buldukları mahalleler, alım ve satım yapanların isimleri ve fiyatları hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca zikredilen kayıtlar, ev-âile ve ev-çevre ilişkilerini de aydınlatıcı malûmat içermektedir. Ancak bu araştırmada Bursa evlerinin sadece fizikî durumuyla ilgili bazı tesbitler yapılmakla yetinilecektir.

Bursa Evlerinin Fizikî Yapısı

Elimizdeki belgelerden öğrendiğimize göre, Bursa evleri, genellikle bir veya iki katlı olup duvarla çevrili avlular içinde inşa edilmişlerdi.² Belgelerden bu evlere "menzil" denildiğini öğrenmekteyiz. Menzil, XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda imar görmüş, umûmiyetle belli bir lükse sahip, ikamete mahsus yer anlamına geliyordu.³ Mahkeme kayıtları, sadece evi değil, evin bahçesini⁴ ve bu bahçede yer alan diğer birimleri de zikretmektedir. Bunlar, bir duvarla çevrili, içinde meyveli ve meyvesiz ağaçlar olan ve sicillerde "mahûtay-ı yesîre" adıyla zikredilen avlu ve avluda yer alan fırın, ahır, kenif(tuvalet), çardak, su kuyusu, iki tarafından bir su kanalına bağlı akar su havuzu anlamındaki "hâbiye-i mâ-i câri"den oluşmaktaydı. Söz konusu havuzlar, Bursa'da çok yaygın olan ve bir yönü ile şehrin Fizikî yapısından ve su bolluğundan yararlanılarak uygulamaya konulan su sistemleri olarak dikkat çekmektedir.

¹ Tomsu, Leman, *Bursa Evleri*, İstanbul 1950; Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinin evleri birçok çalışmaya genellikle mimarî açıdan konu olmuştur. Bazı örnekler için bkz. R.Kırıkçı-İ.Büyükçolak tarafından, 'âbidelerden hareketle Türk evlerinin mimârî özellikleri üzerinde yapılmış bir çalışma *Bizim Evlerimiz* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1993); İncesakal, Mustafa, "Kayseri Evleri", *Türk Halk Mimarîsi Sempozyumu Bildirileri, (5-7 mart 1990 Konya)*, Ankara 1991, ss. 97-114; Karpuz, Haşim, "Trabzon Evlerinin Mimarî Özellikleri", *aynı eser*, 115-136; Akın Nur, *Balkanlarda Osmanlı Evi*, İstanbul 1987.

² Akın, Nur, "Ev" mad., *TDV. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, c.11, s. 5

³ Yediyıldız, Bahaeddin, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu", *Vakıflar Dergisi* (Ayrı basım), Ankara 1984, Sayı:XVII. s. 9

⁴ Daha düne kadar bu tür bahçeli evler Bursa'da hâlâ mevcuttu. Ancak bunlar geçmiş Bursa hasretlilerini üzecek tarzda süratle yok olmaktadır. Bkz. Armağan, Mustafa, *Şehir, Ey Şehir, Şehir Üzerine Düşünce Okumaları I*, İz yayıncılık, İstanbul 1997, s. 171; Turgut Cansever, bahçeleri, içindeki meyve ağaçları, çiçekler ve havuzlarıyla birlikte Osmanlı evlerinin ayrılmaz parçası olarak görmekte haklıdır. Bkz. "İstanbul'da Bahçe Kültürü", *Sanat Dünyamız*, Kış, 1995, Sayı: 58, s. 21-23.

Köylerde ahırla birlikte samanlık da evin müstemilatı arasında yer almıştır.

Belgelere göre, bir menzil, genellikle alt ve üst katta olmak üzere birkaç "beyt" yani oda denilen kısımlarla diğer bölümlerden oluşmaktaydı. Bu birimler arasında, Arapça'da "hucra" ya da "gurfe" adı verilen odalar vardı. Bunların beyt olup olmadığı belgelerden tam olarak anlaşılmıyor.⁵ Menzilin diğer bölümleri, sofa, sundurma, cihannümâ ve selamlık gibi kısımlardı. Sofa, odaların açıldığı ve aile bireylerinin birlikte oturup sohbet edip yemek yedikleri mahaldir. Dolayısıyla burası hem odalara geçişi sağlama hem de hâne halkını biraraya getirme vazifesini görmekteydi.⁶ Cihannüma dış manzaranın seyredilebildiği ve ikinci katta bulunan camekânlı kısımdır. Yabancı misafirlerin ağırlandığı selamlık ise, umûmiyetle menzilden ayrı veya ona bitişik yapılmış bir odadır. Belgelerde kenif adıyla geçen tuvalet çoğunlukla, evin bahçesinde bir köşede inşa edilmiştir. Bu unsurlar genellikle şehir ve köy evlerinde ortak birimleri teşkil etmektedir. Kır evlerinde ayrıca, hayat tarzının bir gereği olarak ahır ve fırına da rastlanmaktadır.⁷ Bu iki birime, ahır ve fırına sahip olan şehir evlerinin sayısı da az değildir. Ümmü Gülsüm Hatun b. Ali'nin, Umur Bey mahallesindeki menziline olduğu gibi, bazı evlerde çardak denilen bir birim söz konusudur.⁸ Aşağıda görüleceği üzere, bazı evlerde, "serdab" denilen bir bölüm görülmektedir. Daha çok padişah saraylarının sağ ve sol taraflarında üç köşeli sofalar için kullanılan bu tabir, Anadolu'da "zîr-i zemin" adıyla anılmakta⁹ ve Bursa'da her iki adın da yaygın olduğu müşâhede edilmektedir.

Yukarıdaki ev tiplerine bir kaç örnek vermek gerekirse, Nalbantoğlu Mahallesinden Şerife Hatun bt. İbrahim'in Hisar'da, Şeyh Paşa Mahallesindeki menzili, iki alt oda(beyt-i süfla), bir oda(gurfe) ve bu ikisine ait bir sofa ile bir serdab ve yine bir sofa, bir matbah, bir mahzen ve fırın, iki akar su havuzu, meyveli ve meyvesiz ağaçları olan bahçeden oluşmaktadır.¹⁰ Kadirî Efendi Medresesi

⁵ *Bursa Şer'îye Sicilleri*, Defter N0: B 73:57a Evâhir-i Şaban 1059h./1649 (Bundan sonra sadece defter no'su yazılacaktır.)

⁶ R.Kırıkçı-İ.Büyükçolak, *Bizim evlerimiz*, s. 30 ; XVIII. asır Osmanlı evlerinin kısa bir tasviri için bkz. Yedi yıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıfları..." , s. 9-10

⁷ B 60:8a sene 1045h(1635)

⁸ B 60: 8a 1045h.(1635)

⁹ Pakalın, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1971, c. III.; "Serdâb"; Ser edib, aslı, suyu soğuk tutmağa mahsus yer altı; Memâlik-i hârrede serinlikde oturmağa mahsus yer altı odası. (Ş.Sami, *Kamûs-i Türkî*, Dersâadet, 1317)

¹⁰ B 60:15a

müderislerinden Hayyatzâde demekle meşhur Mevlana Bostan Efendi b. Hamza'nın, yine Hisar içinde Filboz Câmîi Mahallesindeki vakıf menzili, iki alt kat odası,¹¹ önünde iki sofa ve bir üst kat odası, altında bir ahır ve kuyu üstünde bir selamlık ve üç yerde su küpü ve avludan müteşekkildi.¹² Kefen İğnesi Mahallesinden Mustafa Çelebi b. Hacı Baba'nın menzili ise şu birimleri ihtiva etmektedir; üçü alt katta olmak üzere, altı oda, bir başka oda(hücre), bir ahır, iki fırın, üç sofa ve bir serdab, akar su havuzu ve avlu.¹³

Bursa'da görülen "menzil"lerin diğer bir tipi de konaklar idi.¹⁴ XVIII. yüzyılda ülkenin diğer bölgelerinde "saray" adı verilen bu tip yapıları menzillerden ayıran en önemli özelliği, bahçelerinde, meyveli bitkiler yerine, ikamete tahsis edilmiş ana binanın dışında hepsi de zevk ve eğlenceye tahsis edilmiş kasırlar, köşkler ve fiskiyeler gibi başka yapıların bulunmasıdır.¹⁵ Bunlar için de kayıtlarda menzil tabiri kullanılmaktadır. Burada konak tipi altında incelememizin sebebi, diğer evlere göre, birimlerinin fazlalığı ve ölçülerinin büyüklüğüdür. Meselâ normal evde iki oda(beyt) bulunurken bu tip konaklarda daha fazla odaya rastlanmaktadır. Ayrıca, cihannümâ, hamam, fırın, serdab, mahzen gibi birimler daha ziyade bu tür yapılarda görülmektedir.

Bu tip evlerin güzel bir örneği Mudanya kazasına tabi Trilye karyesinden Hanife bt. Halil'in evidir. Bu ev menzil-i hâriciye ve dâhiliye olmak üzere iki kısımdan meydana gelmekteydi. Hariciye kısmı iki katlı olup, ikisi üst katta olmak üzere iki oda, bir sofa, bir tuvalet ve bahçeden; dahiliye bölümü ise, üç oda, bir sundurma, bir sofa, bir tuvalet (kenif), bir havuz ve bir bahçeden oluşuyordu.¹⁶

Hisar içinde İmâret-i İsa Bey Mahallesinde Mülâyim bt. Abdullah'a ait menzil de bir konak sayılabilir; zira bir alt kat odası, bir sofa, bir serdab, üst katta bir mahzen, bir zulle, bir kiler, bir matbah ve selamlık denilen alt kat odası, bir üst kat odası, iki ahır, bir tuvalet, iki havuz ve içinde meyveli ağaçları olan 1400 ziralık arsası vardı.

¹¹ Belgede alt kattaki bu odalar için "yer evi" tabiri kullanılmıştır.

¹² Bu ev, mahalle câmiinin yanında olup, kible tarafı Kale duvarı, Batısı Şeyh Alâüddin Efendi, doğusu adı geçen Şeyhin kardeşinin oğlu Hasan Çelebi mülkleri ile hudûd olup, Kuzeyinde ise câmi ve husûsi yol vardı. B 45:147a 1035h.(1625)

¹³ B 73:57a Evâhir-i Şaban 1059h.(1649)

¹⁴ Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıfları...", s. 9.

¹⁵ Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıfları...", s. 9.

¹⁶ B 76:83a

Köylerdeki evler her hâlde şehir evlerine göre daha mütevâzi olmalıdır. Ancak şehirlerde zenginlerin konakları nasıl orta tabakadan insanların evlerine göre daha gösterişli ve daha çok birim ihtiva ediyor idiyse zenginlerin çiftliklerindeki evler de diğer köy evlerine göre zengin müstemilâtlı gösterişli binalar olmalıdır. Bu farklılığı ortaya koymak için, Vezir Hasan Paşa'nın Nilüfer Suyuna yakın Odunluk mevkiindeki evi misâl olarak verilebilir. Bu ev, birçok hadîkanın(bahçe) yanı sıra değirmene yakın bir yerde üst katta iki katlı zulle, altında iki anbar, iki ahır, üç alt kat odası ve bir fırından müteşekkildi. Görüldüğü gibi, Mahmud Çavuş b. Ahmed'in vekaleten, Lamizâde diye şöhret bulmuş birine 280.000 akçeye sattığı bu menzil, sadece binaları değil, müstemilâtından sayılan bir kaç bahçe ile bir değirmeni de kapsamaktadır.¹⁷ İstanbul'daki Kösem Paşa vakfının mütevellisi Ali Ağa b. Abdülmennan'ın, Mustafa Çelebi b. Ali'ye 60.000 akçeye sattığı, Köprübaşı karyesindeki menzil, küçük ve büyük 23 keçi, bir süt tavası, iki aded araba ve bir miktar ziraat aletlerinden oluşan eşyaları muhtevî bir çiftliktir.¹⁸ Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, çiftliklere, ahırdaki hayvanlar ve diğer ziraat aletleri de tabi idi.

Bursa, suyu bol bir şehirdi. Nitekim Bursa sularını uzun uzadıya anlatan Evliya Çelebi de Seyahatnâmesinde onun bir su şehri olduğunu vurgulamak için "Velhasıl Bursa sudan ibarettir,, ifadesini kullanmıştır.¹⁹ Bursalı hayırseverler, vakıflar kurarak, Uludağ'daki zengin su kaynaklarını künkler yardımıyla şehre getirmişlerdi. Bu sular, daha sonra belli bir güzergâh takip ederek evden eve, bahçeden bahçeye geçmek suretiyle bütün şehre dağılırdı. Böylece pek çok Bursalı, su ihtiyacını, evlerinin içine veya bahçelerine kadar ulaşan bu su şebekesi ile sağlıyordu. Suyu kullananlar ilgili vakfa belli bir ücret öderlerdi. Bazı kimseler su ihtiyaçlarını mahalle çeşmelerinden karşılamaktaydı. Bu çeşmelerden evlerine su götürülenler de olabiliyordu. Bu durumda, çeşmelerin suyu azalabilmekte ve mahalle halkı su sıkıntısı çekebilmekteydi. Sicillerde bu konuda pek çok dava kaydına rastlanmaktadır. Nitekim, bir kaç kişinin, Yıldırım vakfına ait Akçağlan suyunu evlerine götürmesiyle suyu kesilen mahalle halkı, ilgili kişilerden şikayetçi olmuş, bunun üzerine keşif yaparak olayın doğru olduğunu tespit eden mahkeme, küplerin kaldırılmasına karar vermiştir.²⁰

¹⁷ B 33:32b 1023h.

¹⁸ B 37:27b 1026h.

¹⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâmesi*, nşr. Ahmed Cevdet, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314, c. II, s. 20.

²⁰ B 31:20a 1024h.

Daha önce çıkarılan emirlerle İstanbul'da çok katlı bina inşa etmek yasaklanmıştı. Ancak Bu yasağa uyulmadığı anlaşıldığından, 1559 tarihli bir fermanla, "tabakâtlı âli evler" inşa edenler, özellikle de bu tür bina inşa eden Yahudiler uyarılmışlardı. Fermanda, hisar duvarına bitişik veya üzerine bina kurulması, evlerin saçaklarının sokağa taşacak şekilde yapılması men edilmekteydi. Evler arasında muhakkak dört arşın bir mesafe bırakılması gerekiyordu. Bu düzenlemeler yangına müdahaleyi kolaylaştırmak içindi.²¹ Ayrıca herkesin evinde bir merdiven ve su fıçısı bulundurması ve yangın sırasında komşularla birlikte müdahale etmesi isteniyordu.²²

Türk şehirlerinde mahalle yapısının birbirine çok benzemesi, bu kuralların Bursa'da da geçerli olması gerektiğini düşündürüyor. Muhtemeldir ki İstanbul kadısı ve mimarının, uygulanmasından sorumlu olduğu bu kaideler ya da benzerleri, Bursa'da da uygulanmış ve bunlara uymayanlar uyarılmışlardır. Evlerin genellikle iki veya tek katlı oluşu, Bursa'nın fizikî dokusu ile ilgili olan ve belgelere yansıyan dava konuları buna benzer bir nizamnâmenin olabileceğini düşündürmektedir. Şer'îye Sicillerinde ki bazı belgelerden komşunun damlalığını kesecek şekilde ev yapanların şikayet edildiklerinde, aralarında bir anlaşma olmazsa, menedildiklerini görüyoruz. Meselâ, Abdal Mehmed mahallesinden Ümmü Gülsüm Hacı b. Mehmed, kible tarafından komşusu Ali Beşe'nin yaptırdığı kilerin, evinin alt kat odasına zarar verdiğini beyan etmiş ve gereken müdahalenin yapılmasını istemiş, mahkeme de Ali Beşe'ye duvarın yarısını 400 akçeye satın aldırarak tarafların anlaşmalarını sağlamıştır.²³ Buna göre, evlerin, birbirine zarar verecek şekilde inşasının yasal olmadığı sonucu çıkarılabilir.

XVII. yüzyılda, herkes kendi evini inşa ettiriyordu. Dolayısıyla özel mülk statüsünde olan bu evleri sahipleri isterse vakfedebiliyorlardı. Bu sebeple sicillerde pek çok menzil vakfına rastlanmaktadır. Daha ziyade mahalle imam ve müezzinlerine tahsis edilen bu evler ya görevliler tarafından kullanılır veya kiraya verilirdi. Meselâ, Kazzazoğlu mahallesinde imama tahsisli bir vakıf evi, Mosi veled-i İsak'a kiralanmış, o da mütevellinin bilgisi dahilinde bir başka Yahudiye hakkını vermiş yani "ferağ ve tevfi"z" etmişti.²⁴

²¹ Ahmet Refik, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, (haz. Abdullah Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı), Ankara 1987, s. 87-88.

²² Ahmet Refik, *İstanbul Hayatı*, s. 91

²³ B 45:98a 1035h.(1625)

²⁴ Vakıf menzil, alt katta iki oda, bir fırın, bir sofadan başka bir de aşhâne, bahçeyle birlikte meyveli ve meyvesiz ağaçlardan müteşekkildir. B 77: 48a 1108h.(1696)

Kimi menziller de vakıf arsası üzerinde yapılmışlardı. Ümmü Gülsüm Hatun bt. Ali'nin evi bunlardan biridir. 8.000 akçeye Aişe bt. Maksud'a satılan bu ev Umurbey Vakfı arsasında bulunmaktaydı.²⁵ Seyyid Mustafa Çelebi b. Zeynülâbidin, hanımı Fatma Hatun bt. Hacı Halil'e 400 riyal kuruşa sattığı evi de vakıf bir arsa üzerinde bulunduğundan ilgili vakfa 12 gümüş dirhem kira ödemekteydi.²⁶

Ev sahibi olmanın yollarından biri de bağıştı. Bu hibe usûlüne gayrimüslimlerin dahi başvurduğunu görüyoruz. Kazzaz oğlu bir Yahudi, aylık altmış akçe kirası olan evini başkasına bağışlamıştı.²⁷ Ancak bir gayrimüslimin Müslümandan ev satın alması yasaktı. Bununla birlikte, XVII. Asırda Bursa'da aksi örnekler görülebilmektedir. Meselâ Hacı Baba mescidine yıllık 25 akçe arsa ücreti olan bir ev, Osman b. Hızır tarafından Alton veled-i Nirek'e satılmıştır.²⁸

İncelenen dönemde, 800 ila 60.000 akçe arasında değişen fiyatlarla evlerin satıldığı görülmektedir. Ortalama olarak 5-10 bin akçeye de evler bulunmaktaydı. Meselâ yukarıda zikredilen Hacıbaba Mescidi Vakfına ait bu ev 5.000 dirheme satılmıştı.²⁹ XIX. asırda fiyatların daha da arttığı gözlenmektedir. Mustafa Ağa, menzilini 1.500 kuruşa satmıştır ki, bu tarihte bir kuruşun yaklaşık 120 akçe olduğu dikkate alındığında rakamın büyüklüğü kendiliğinden ortaya çıkar.³⁰

Netice olarak, Bursa evleri iki katlı geniş ahşap mimârinin kullanıldığı, bahçeli, suyu bulunan geniş bir âilenin barındığı yapılarıdır. Bu binâlar, mimârisiyle, plânıyla bulunduğu coğrafyanın ve kültürün bir yansıması olarak görülebilir. Bursa evinin fiziki yapısında devletin imâr politikasından, toplumun değerlerine kadar pek çok faktörün etkisi olduğunu tahmin ediyoruz.

²⁵ B 60: 8a 1045h.(1635)

²⁶ B 60: 15a Evâhir-i Şaban 1059h.(1649)

²⁷ Bu menzil, iki alt kat odası, bir aşhâne, bir fırın, bir sofa ve su havuzu ile içinde meyveli ve meyvesiz ağaçları olan bir avluya sahipti. B 77:27b 1108h. (1696)

²⁸ B 60:35a 1046h.(1636)

²⁹ Bu ev, iki alt katta bir üst katta 3 oda, büyük bir sofa, alt katta bir hücre, ahır, su kuyusu, su havuzu, meyveli ve meyvesiz ağaçlarıyla birlikte bir avludan ibarettir. B 60: 35a 1046h.(1636)

³⁰ B 76: 83a

Bibliyografya

- Ahmet Refik, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, Haz. Abdullah Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.
- Akın, Nur, “Ev” mad., *İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı*, İstanbul, 1995, c.XI.
- Armağan, Mustafa, *Şehir, Ey Şehir, Şehir Üzerine Düşünce Okumaları I*, İz yayıncılık, İstanbul 1997
- Cansever, Turgut , “İstanbul’da Bahçe Kültürü”, *Sanat Dünyamız*, Kış, 1995, Sayı: 58, ss. 21-23.
- Evlîya Çelebi Mehmed Zillî İbn Dervîş, *Seyahatnâmesi*, nşr. Ahmed Cevdet, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314, c. II.
- İncesakal, Mustafa, “Kayseri Evleri”, *Türk Halk Mimarîsi Sempozyumu Bildirileri, (5-7 Mart 1990 Konya)*, Ankara 1991, ss. 97-114.
- Karpuz, Haşim, “Trabzon Evlerinin Mimarî Özellikleri”, *Türk Halk Mimarîsi Sempozyumu Bildirileri, (5-7 mart 1990 Konya)*, Ankara 1991, ss.115-136;
- Kırıkçı, R. -İ.Büyükköçak, *Bizim evlerimiz*, İstanbul 1993.
- Pakalın, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1971, c. I-III.
- Tomsu, Leman, *Bursa Evleri*, İstanbul 1950
- Yediyıldız, Bahaeddin, “XVIII. Asırda Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu, *Vakıflar Dergisi* (Ayrı basım) , Ankara 1984 , Sayı:XVII.
- Bursa Şer’iyye Sicilleri*, Defter Numarası: Defterler üzerindeki birinci rakam yazılmıştır.
- B 31 1024h.(1615)
- B 33 1023h.(1614)
- B 37 1026h.(1617)
- B 60 1045h.(1635)
- B 45 1035h.(1625)
- B 73 1059h.(1649)
- B 76
- B 77 1108h. (1696)